

GYÓGYPAEDAGOGIAI SZEMLE

Siketnémák, vakok, hülyék, gyengeelmájúek, dadogók és hebegők oktatásával foglalkozók
SZAKKÖZLÖNYE.

Előfizetési ára :	Szerkesztik és kiadják :	Megjelenik minden
Egész évre . 8 korona	NÉMETH LÁSZLÓ	hónap elsején 1 ívnyi
Fél évre . 4 „	és	terjedelemben
Negyed évre . 2 „	VÁRADI ZSIGMOND.	

Szerkesztőség és kiadóhivatal: VIII. ker. Rökk Szilárd-utca 10. szám.

A lap tartalmáért felelős: NÉMETH LÁSZLÓ.

I. évfolyam.

Budapest, 1899. október 1-én.

10. szám.

Tartalom Ügyünk a gyermekvédő kongresszuson : —thtől. — Hallási gyakorlatok a siketnémák iskoláiban : Gácsér Józseftől. — A hebegés egy esetének gyógykezelése : Dr. Schein Mórtól. — A siketnéma gyermekek védelme : Borbély Sándortól. — Hazai hírek. — Szerkesztői üzenetek.

Ügyünk a gyermekvédő kongresszuson.

A gyermekvédelem nemes eszméje, mely az utóbbi időkben oly öröndetes eredményeket ért el Európa művelt államaiban, a gyógypaedagogiai oktatás ügykörébe tartozó gyermekek ügyét sem hagyta érintetlenül. Ezen szerencsétlenek iránti részvét és könyörület nemesen, lelket emelően nyilvánult a II. nemzetközi gyermekvédő kongresszuson.

A mit a mult századok paedagogusai különösen hazánkban figyelmen kívül hagytak a — *fogyatékos gyermekek ügyének felkarolását* — s az utóbbi évtizedek nemes szívű emberbarátai kezdtek ápolni, annak szükséges voltát a II. nemzetközi gyermekvédő kongresszus egyhangú lelkesedéssel kimondja. Siketnéma, vak és hülye gyermekek ügyei lelkes pártfogókra találnak a kongresszus tagjaiban, s mit az elmúlt századok közönyös tétlenséggel néztek, azt a kongresszus a folyó század dicsőségére magáévá tette s annak diadalra jutását sürgeti.

Az emberbaráti szakosztály, szeptember hó 15.-én tartott gyűlésén *Borbély Sándornak*, a siketnémák ügye előadójának indítványára határozati javaslatot terjesztett a kongresszus elé, melyben a siketnémákra az *általános tankötelezettség kimondását* javasolja, és szeptember hó 17.-én a kongresszus a szakosztálynak ezen javaslatát egyhangúlag el is fogadta.

A vak gyermekek ügyének érdekében *Pivár Ignác* — a vakok ügyének előadója — arra kéri a kongresszust, hogy a Magyarországi vakok gyámolítása és nevelése szempontjából a vakokat gyámolító orsz. egyesületet hathatós befolyásával támogassa.

Berinza János — a hülyék ügyének előadója — a hülyék ügyét ajánlja a kongresszus pártfogásába, a kik számára szakiskolák, foglalkoztató műhelyek és ápoló intézetek felállítását hozza javaslatba, a mit a kongresszus szept. 17-iki gyűlésén szintén elfogadott.

E szép nap emlékeül álljanak itt *az emberbaráti szakosztály* által a siketnéma, hülye és vak gyermekek érdekében a kongresszus elé terjesztett határozati javaslatok:

I. Siketnémák.

1. A siketnéma-gyermekek védelme első sorban a tanúltságban és munkaképességben van, — azért mondassék ki védelmükre *az általános tankötelezettség*. — Addig is, míg számukra kellő számú szakiskola nincs, oly országokban, mint pl. Magyarország, hol a kisdédóvódai és népiskolai törvény őket az általános tanításból nem zárja ki, e törvény hatálya alatt, az épérzékűek kisdédóvójába és népiskoláiba járjanak

2. A siketnémák tanítása nem csupán állami, de társadalmi, egyéni és helyi érdek is lévén, ott, hol kellő számú szakiskola nincs, állam és társadalom együttes közreműködésével állíttassanak fel számukra iskolák. — Magyarországon alapul véve a közoktatási kormány azon kijelentését, hogy a felállítandó iskolák részére a tanerőket meg fogja adni, az iskolák felállítását pedig megkönnyíti azzal, hogy a kevésbbé költséges externatust elébe helyezi a drágább internatusnak s bármelyiket engedélyezi 6 évfolyammal is: indíttassék meg társadalmi mozgalom arra, hogy tíz év leforgása alatt átlag minden két megye teremtsen meg egy siketnéma-iskola felállításához az egyszersmindenkorra szóló anyagi alapot.

3. A siketnéma, még viszonylagos kitanítatása után sincs azon fokon, hogy *a jó-t* magának *a jó-nak* erkölcsi értékeért követni s a rosszat önmagáért elvetni képes legyen: azért a *hit és erkölcsbeli oktatás* eredménye legyen a siketnéma gyermek legkitartóbb önvédelmi pajzsa.

A hitoktatók nemcsak a hit ágazatait ismerjék, hanem egyszersmint azon utakat és módokat is, melyeken a siketnéma lelkéhez és szívéhez eredményesen hozzáférhetnek, azaz: legyenek szakképzett siketnéma tanítók.

4. A családi nevelődés, még esetleges ferdeségeivel és hiányai-
val sem oly rossz, hogy azt az idegen ház, vagy internatus feltétlenül jobban helyettesíthetné; azért: az externatus jobb az internatusnál; ennél jobb a családi nevelés. Csak a legkritikább esetekben engedhető meg, hogy a szülői házból kiragadtassék a gyermek t. i. ha ennek egészségi állapota feltétlenül, s erkölcsi élete valójában veszélyeztetve lenne. Az árva gyermek is közköltiségen inkább rokonnál, vagy más kipróbált családnál helyezendő el első sorban. Az internatus csak végső menedék legyen.

5. A siketnéma szülőktől származó gyermekek a teljes árvákkal egy tekintet alá esznek.

6. Az ember legbiztosabb önvédelmi szere a munka lévén, a siketnéma — ki az életben úgyis csak keze munkájára van utasítva — már az iskolákban is legyen gyakorlati munkával elfoglalva.

7. A felnőtt siketnémák érdekeinek megvédésére s hatóságokkal szemben való képviseltetésére értelmezőként minden esetben szakférfiak alkalmazandók.

8. A születés után betegség folytán beállott siketség szakértő orvosoktól állapíttassék meg, a siketség mérve felől a szülők halogatás nélkül kellőleg világosíttassanak fel, s az illető siketnéma a szükséghez képest utasíttassék szakiskolába.

9. Az orvos minden tanév elején vizsgálja meg az iskolának összes, de különösen új növendékeit s a szükséghez képest teendő intézkedések foganatosíttassanak

10. A részleges hallással bírók s a legalább 6 éves korban megsiketültek és még beszélni tudók külön csoportban taníttassanak.

11. Az öröklött és szerzett siketség okának lehető teljes feltüntetésére egy tudományosan megírt, de népszerű munka kibocsájtása kívánatos.

II. Vakok.*)

1. Mondja ki a m. t. kongresszus, hogy a „Vakokat gyámolító orsz. egyesület”-et minden lehető módon ismertetni, ajánlani, pártolni és támogatni fogja.

2. Mondja ki ezen nemzetközi gyermekvédő kongresszus, hogy úgy összességében, mint annak egyes nagy befolyású tagjai révén a leghathatósabban oda fog működni, hogy hazánkknak életerőtől duzzadó fővárosában a vakok elhanyagolt felkarolása s előmozdítása végett mielőbb a kar kívánalmainak úgy intensive mint extensive megfelelő intézkedések tétessenek, illetve Budapest székesfővárosa által a vakok számára olyan nagyszabású intézet létesíttessék, amelyben azok oktatásán és foglalkozásán kívül még a betegek és elagottak ápolásáról is gondoskodva lesz.

III. Hülyék.

1. A kongresszus mélyen érzett szükségnek nyilvánítja, hogy a gyengeelméjű gyermekeket külön iskolákban oktassák; szükségesnek tartja, hogy a fővárosban több ilyen iskola, minden 15—20 ezer lakosu városban pedig egy-egy ilyen iskolát állítsanak föl.)*

2. Ugy véli, hogy a képezhető hülyék számára több intézetet létesítenek gazdaságokkal kapcsolatosan, legfeljebb 100—100 növendékkel; a gyógyíthatatlan hülyék számára önálló ápoló-intézeteket ajánl gazdaságokkal kapcsolatosan, melyekben a felnőtt hülyék foglalkozást találnának.

*) E tételket a kongresszus nagy gyűlése, mivel nem nemzetközi vonatkozásuak, nem fogadta el.

3. Miután az elmebeli fogatkozásban szenvedőknek, akik képesek valamely mesterséget megtanulni, támogatásra van szükségük elméleti tanulmányaik befejeztekor, díjakat kellene kitűzni olyan kézműveseknek, akik vállalkoznak ezeket a szerencsétleneket mesterségre tanítani.

4. A hülyék és gyengeelméjűek taníttatása ugyanazon tényezőknél teendője, akik az épelméjű gyermekek neveltetését intézik.

5. Óhajtja, hogy országos alapon egyesületek alakuljanak a gyengeelméjűek taníttatása céljából.

* * *

Vajha az ezeréves Magyarország, mely a közművelődés oltárán, nemzeti létének lefolyt századaiban annyit áldozott, meghallgatná a nemzetközi gyermekvédő kongresszus kiáltó szavát s a mult ezredév emlékeül, az újév küszöbén magához ölelné a testi és szellemi fogyatékos gyermekeket! Adja Isten, hogy úgy legyen!
— *th.*

Hallási gyakorlatok a siketnémák iskoláiban.

A legkülönbözőbb felfogások vannak elterjedve a hallási gyakorlatokról. Még a szakférfiak is, akik pedig hivatva volnának a tényeknek megfelelően informálni az érdeklődőket, oly ellentétes véleményeket táplálnak a hallási gyakorlatokról, hogy rajtuk eligazodni szinte lehetetlen. Vannak, akik humbugnak és haszontalan idővesztegetésnek tartják az egészet. Viszont némelyek olyan vérmes reményekkel vannak eltelve, hogy érette az egész siketnéma-oktatásügy reformálását emlegetik. És csak kevés azoknak a száma, akik sem az előbb, sem pedig az utóbb említettekhez nem tartoznak, hanem megmaradnak az arany középúton. Természetesen legkevesebb fáradtságba kerül az első csoportba tartozóknak a vélemény alkotása. Egyszerűen azt mondják, hogy nem ér semmit, aztán punktum. Már az ellenkező véleményen levők bizonyosan kísérleteztek egy keveset és rövid kísérletük meglepő eredménnyel végezdvén, hamarosan meggyőződésé eléledött bennük a gondolat, hogy a siketnémák boldoggá tételének elengedhetlen kelléke, hogy őket a hallási gyakorlatok áldásaiban részesítsük. A középúton maradók pedig nem vetnek meg ugyan semmi kicsiséget, amely csak a látszatát is magán viseli annak, hogy a siketnéma-oktatásügyet előbbre viszi, de úgy sem tesznek, mint a kormányozható léghajó hirdetett feltalálói, akik a jóreményű kísérletek kezdetén találmányuk korszakalkotó voltával telekiabálják a világot, míg a végén kistül, hogy mit sem ér s legfeljebb csak arra jó, hogy megmutassa, mely irányban haladva nem lehet a kitűzött célt elérni, — hanem a módszeres hallási gyakorlatok által eddig felmutatott eredményeket elég fontosaknak tartják ahhoz, hogy a siketnémák sorsa iránt igazán érdeklődő komoly paedagógusok vele illő komolysággal foglalkozzanak.

Az elmúlt iskolai év folyamán, mint az már köztudomású, a váci intézetben is tartattak módszeres hallási gyakorlatok. A még valamelyes hallással bíró növendékek osztályuknak megfelelően három csoportba osztattak be s ezeknek egyikével e sorok írója foglalkozott naponkint, a délutáni tanítás megkezdése előtt egy-egy félórát.

Talán nem lesz érdektelen, ha ez idő alatt szerzett tapasztalataimból egyet-mást e b. lap útján a t. kartársak rendelkezésére bocsátok.

Ez idő szerint még csak ott állunk, hogy a hallási gyakorlatokat illetőleg nem annyira annak módszeres kezeléséről értekezünk, mint inkább arról, hogy érdemes-e a siketnémák oktatásában erre is kiterjeszkedni, vagy pedig nem? — arányban áll-e a reá fordított idő, fáradság és anyagi áldozat az általa nyújtandó előnyökkel.

Ezen nem is csodálkozom. Minden újítást bizalmatlanul szoktunk fogadni, az újításnak feladata azután, ha életrevaló, megnyerni bizalmunkat. Csak elfogultság ne járuljon bizalmatlanságunkhoz, mert az minden törekvést, ha más néven újításnak nevezzük is azt: csirájában megfojt.

A hallási gyakorlatok híveinek fontos feladata lesz még azt hiszem az, hogy ezen gyakorlatok eredményességéről úgy a szaköröket, valamint mindenkit, ki iránta érdeklődéssel viseltetik a valóságnak mindenben megfelelő alapon meggyőzzön. Ehhez pedig nem elég, ha szakismerettel, szorgalommal végzett munkája után a meggyőződés erős hangján hirdeti ki-ki tapasztalatait. Ennél nyomósabb argumentumra van szükség, olyanra, amely nem csupán állít, hanem egyszersmint kézzel foghatóan bizonyít is. Meg kell állapítani a gyakorlatok megkezdésekor a legpedánsabb pontossággal minden növendéknél, hogy mily mértékben hall, hogy összehasonlítást lehessen tenni, a bizonyos idő után elért eredmény és a gyakorlatok kezdetekor már meglevő hallás között. Csak így lesz konstálható a haladás.

De miként állapíttassék meg a növendékek hallásának a foka? Azt tapasztaltam, hogy a szakemberek a hallás különböző fokait jelölő kifejezéseknek nem ugyanazon értelmet tulajdonítják. Némelyek vokális-hallásnak nevezik már azt is, ha a növendék a hangok tömkelegéből az *a* és *i* magánhangzókat felismeri és megkülönbözteti más hangoktól. Míg mások megkivánják, hogy a vokális-hallású gyermek minden egyes magánhangzót fel tudjon fogni és meg tudjon különböztetni. Így áll a dolog a zörejhallást és szóhallást illetőleg is. Természetesen, ha a hallás különböző fokainak megjelölésére szolgáló kifejezéseket, így önkényesen, egyénenkint másképp és másképp értelmezzük, sok zavarra és félreértésre fogunk okot szolgáltatni.

Én részemről a következő fokozatos megkülönböztetést ajánlom elfogadásra, mely részletes ugyan, de aki a hallási gyakorlatokkal foglalkozik, hamarosan be fogja látni azt, hogy a finom

megkülönböztetésekre feltétlenül szükség van, ha pontosan meg akarjuk állapítani a részleges hallás különböző fokozatait.

1. *Nagyot-hallás.* (Ebbe a csoportba tartoznak azok, akik csak a hangos beszédet hallják meg közletről.)

2. *Szó-hallás.* (Ide tartoznak azok, akiknek hallása különösen a vokálisokból, félvokálisokból és zöngés spiránsokból alkotható s leghasználatosabb szavak felfogására is kiterjed.)

3. *Vokális-hallás* (Ide tartoznak azok, akik az összes vokálisokat, félvokálisokat és esetleg a zöngés spiránsokat is meghallják és egymástól megkülönböztetik.)

4. *Részleges vokális-hallás.* (Ide azok tartoznak, akik a vokálisok közül csak egyet, kettőt, legtöbbször az á-t és i-t hallják meg.)

5. *Zörej-hallás.* (Ide azok tartoznak, akik tapsolást, csengetyűhangot, erős kiabálást stb. meghallanak ugyan, de ezen hangokat gyakran összetévesztik.)

6. *Nagy zörejt-hallás.* (Ide azok tartoznak, akik csak az ágyúlövést, közeli harangzúgást és az igen éles síphangot hallják meg.)

8. *Teljes siketség.* (Ebbe a csoportba tartoznak, mint a név is értelmezi azok, kiknek hallószerve hangok felfogására egészen képtelen s legfeljebb arcbrük tapintó képessége útján érzik meg a közletről jövő, erősebb légrezgéseket.)

Ezeknek a fokozatoknak felhasználásával gondolnám én meghatározhatónak a hallási gyakorlatokra járó növendékek hallásának a fokát. Azonban be kell vallanom, hogy ez a megkülönböztetés sem meríti ki a hallási maradványoknak rendkívül sok árnyalatait. A hány nehézhalló*) van, éppen annyi változatban mutatkozik náluk a hallás is, úgy hogy nehéz volna olyan fokozatos megkülönböztetést szerkeszteni, a melybe minden nehézhallót megjegyzés nélkül, találóan be lehetne illeszteni, éppen olyan nehéz volna, mint a milyen nehéz az embereket szellemi tehetségeik szerint osztályozni. Ha tehát pontosan meg akarjuk határozni, hogy mily mérvű hallási maradvánnyal rendelkeznek növendékeink egyenkint, szükséges lesz ezen fokozat felhasználásán kívül az egyéni sajátságok megjegyzése is.

A másik dolog, a mely szintén sok félreértésre ad okot az, hogy a phisikai és a psychikai hallás mibenléte nincs előttünk kellőképen definiálva, vagyis mindegyiket, mindegyikünk másképp és másképp értelmezi. A normális phisikai hallás a hangok birodalmában való teljes tájékozódni tudást jelenti, vagyis a hangok erőssége, magassága és színezetére vonatkozó pontos megkülönböztetést. Ha tehát valamely növendék a hallási gyakorlatok kezdetén csak részleges vokális-hallással rendelkezett s a gyakorlatozás folyamán anynyira haladt, hogy bizonyos idő múlva az összes vokálisokat megtudja egymástól különböztetni, akkor az esetben az elfogulatlanul

*) Ezen kifejezés alatt azokat a siketnémákat értem, a kik tényleg a hallási gyakorlatokra felvehetők,

ítélőnek feltétlenül a phisikai hallás javulását kell konstatálnia. Azt mondhatnám, hogy a phisikai hallásnál a léleknek, mint gondolkozó lénynek annyiban passiv szerep jut, a mennyiben csak befogadja a benyomásokat és azokat szükség esetén reprodukálja, változtatlanul visszaadja, semmit hozzájuk nem ad, sem belőlük el nem vesz. Tehát az észrevevés helyes, vagy helytelen volta tisztán a hallószerv helyes, vagy helytelen működésétől függ.

Másképp áll azonban a dolog a psychikai hallással. Mert míg az előbbinél a léleknek sokoldalú működése úgyszólván tétlenségre volt kárhoztatva, addig itt a már előbb szerzett hallási benyomásokat és nyelvi ismereteket is kombináló és következtető erejénél fogva rendkívül ügyesen érvényesíti, a hallószervet phisikai működésében sokszorosán támogatja, lehetővé tevén ez által azt, hogy ha a fül valamely mondatból csak néhány szótöredéket fog is fel, a lélek az egész eredeti gondolatot, — előbb említett képességeinél fogva kiokoskodja. Psychikai hallás nélkül úgyszólván nem tudnánk kellőképen hallani. Avagy ki volna képes arra, hogy egy előtte teljesen ismeretlen nyelven elmondott szónoklatból, — minek megfigyelése alatt egészen phisikai hallóképességére van utalva, annak elhangzása után, belőle csak néhány mondatot is tudna reprodukálni.

Nem tudom, mily mértékben sikerült ezzel a kétféle hallás közti különbséget feltüntetnem. Mathematikai pontossággal határvonalat húzni a kettő között nem lehet. Nem mondhatjuk meg, hol végződik a phisikai hallás és hol kezdődik a psychikai. A léleknek és hanghullámok felfogására hivatott műszernek működései egymásba folynak s abban az eredményben végződnek, hogy hallunk. Ebben az eredményben sem lehet szétválasztani a természettani hatások összegét a lélektani hatások összegétől. *Annai azonban minden esetre áll, hogy a psychikai hallás a phisikai hallástól fejlődött ki, vagyis ez volt előbb, és csak ebből szűrődött le amaz. Minden javulás tehát, mely a hallást illetőleg bekövetkezik, a phisikai hallás javulásán alapszik és semmi körülmények között sem beszélhetünk csupán csak a psychikai hallás javulásáról.*

Éppen így vagyunk a látást illetőleg is. Ha csak felületesen figyeljük is meg az olvasni tanuló gyermeket, tapasztalni fogjuk, hogy mily nehézkesen sikerül neki az írott, vagy nyomtatott betűalakokat folyékonyan hangzó szavakba öltöztetnie. Miért van ez? Mert az olvasni tanuló gyermek a psychikai látásra nem gyűjtött elég anyagot, nem szerzett elég gyakorlottságot a phisikai látás. Másképp mondva az olvasni tanuló gyermeknek csak phisikai látása működik. Ha már most magunkat figyeljük meg mikor olvasunk, azt fogjuk tapasztalni, hogy mi már nem az egyes betűket vizsgáljuk, hanem magát az egész szót, csak futólagosan pillantunk át egy sort és már is ismerjük annak tartalmát. Miért? mert psychikai látásunk, valamint nyelvismeretünk fejlettségénél fogva nincs szükségünk arra, hogy a betűket nézzük; a folyékony olvasás nem a betűknek, hanem az írott szavak képeinek gyors észrevevésén alap-

szik. S valamint a kifogástalan psychikai hallás teljesen a normális phisikai halláson alapszik, akképen a jó psychikai látás is föltétlenül a jó phisikai látástól függ.

Annak bebizonyítására, hogy a phisikai észrebevés mindenkor szükségkép megelőzi a psychikai észrebevést,*) és hogy ez utóbbinak fejlődése teljesen az előbbitől függ, felemlíthetném még három, inkább a vegetatív életműködés betöltésére hivatott érzékszervünk működését is, de állításomat a fentiekben bebizonyítva látván nem tartom szükségesnek ezzel tovább foglalkozni.

Gácsér József.

A hebegés egy esetének gyógykezelése.

Irta: Dr. Schein Mór.

P. K., 11 éves, testileg elég jól, szellemileg igen jól fejlett fiút folyó évi augusztus hó 20.-án hozta anyja hozzám és előadta, hogy fia a „g” és „k” betűket nem tudja kiejteni, hanem azok helyett „d”-t, illetőleg „t”-t mond. Megvizsgálván a fiú beszélő képességét, azt találtam, hogy nemcsak hogy ezen 2 mássalhangzót ejti ki helytelenül, hanem az „r”-t is. Az „r” helyett „j”-t vagy „l”-t mondott. Anyja az utóbbi hibára nem fektetett súlyt, mert azzal vigasztalódott, hogy a gyermek apja sem tudja kiejteni az „r”-t és hogy ez a hiba örökségképen származott át fiára. A gyermek ezenkívül nagyon hadart, egyes betűket elnyelt, az utolsó mássalhangzót gyakran kihagyta és ha két mássalhangzó következett egymás után egy szóban, sokszor csak a másodikat ejtette ki. Szóval a fiú beszéde hanyag, rendetlen volt és látszott, hogy sohasem lett beszéde kellően ellenőrizve.

Mindezen zavarok főállását főleg két körülménynek tudom be: először annak, hogy a fiú nyilvános iskolába eddig nem járt, hanem nevelőnőnél tanult, ki a gyermek hibáit semmibe sem vette, sőt talán egyeseket mint p. o. a rácscsolást érdekeseknek találta; másodsor azon körülménynek, hogy a fiú szülői igen hiányosan beszélnek magyarul és így gyermekük beszédzavarának kifogásolására nem voltak eléggé kompetensek. Hozzájárulhatott az is, hogy a fiú elsőszülött volt és hogy e miatt vele szemben nagyon elnézők voltak.

Hogy tényleg a „g” és „k” helytelen kiejtése csakis ilyen külső körülményeknek tudandó be és hogy az a zsenge gyermek-kori hebegés maradványának tekintendő, kiténik abból, hogy a fiú 5 éves öcscsét anyja az által szoktatta le a mássalhangzók helytelen kiejtésétől, hogy tanácsomra, mély lélegzetvétel után mon-

*) Engedelmet kérek a psychologusoktól ezért a szokatlan hangzású kifejezésért, alkalmasabb hiányában használok.

datta ki vele e betűket egyedül mindaddig, míg a gyermek a dolog nyitjára magától rájött és a két betűt helyesen ejtette ki.

Bátyjánál a dolog nem ment ily egyszerűen. Először is *Gutzmann A.* módszere szerint próbáltam eljárni. Megmagyaráztam a fiúnak, hogyan képezzük a „d“-t és „t“-t egyrészt, a „g“-t és „k“-t másrészt. Megmagyaráztam neki, hogy ő azt a hibát követi el, hogy „g“-nél és „k“-nál a nyelv hegyét emeli. Megmutattam neki a nyelv különböző tartását ezen betűknél. És ő meg is értette a különbségeket; de nem birt leszokni a nyelv hibás tartásáról, illetőleg emeléséről. Azon Gutzmann által ajánlott módszerhez is folyamodtam, hogy „d“-t vagy „t“-t mondtam a fiúval, azután ő maga mutató ujjával hátratólta a nyelv hegyét, miközben folyton a „d“-t vagy „t“-t ismételte mindaddig, míg tiszta „k“, illetőleg „g“ nem jött létre. Ere megmagyaráztam neki, hogy miért jön ilyenkor létre tiszta „g“, illetőleg „k“ és ő mégsem tudta nyelve hegyét nyugodtan a száj fenekén hagyni.

Erre azt a kísérletet tettem, hogy a fiúnak megparancsoltam, hogy nyelve hegyét nyomja oda az alsó állkapocshoz és azután ejtse ki a „g“-t, vagy „t“-t. Ez sem sikerült, mert a gyermek nem bírta a nyelv különböző részeit akarata szerint beidegezni.

Minthogy a kísérletezésre sok időm nem volt, kénytelen voltam más eljáráshoz folyamodni, mely fényesen bevált. Mielőtt ezen eljárást olóadnám, meg kell jegyezmem, hogy nem tartom kizártnak, hogy idővel az imént említett eljárásokkal is célt értem volna. Mégis meg kell jegyezmem, hogy a most leírandó eljárás azokkal szemben minden esetre azon előnnyel bír, hogy nagyon gyorsan vezet célhoz.

Az eljárás abban áll, hogy a fiúval először mély belégzés után igen hangos „h“-t mondtam. Miután ezt kellően begyakorolta volt, áttértem a hátsó „ch“-ra. Tudvalevőleg kétféle „ch“-t különböztetünk meg a német nyelvben, egy hátsót (*auch*) és egy mellsőt (*ich*). Ezen hátsó „ch“ gyakorlása hozzászoktatja a gyermeket ahhoz, hogy nyelve hátsó részét tanulja önállóan emelni. A „chá“-tól áttértem a „kchá“-ra, mely rögtön sikerült, azután „khá“-ra és végre a tiszta „ká“-ra. Megjegyzem, hogy a jelzett hangzók kiejtését mindig mély belégzés előzte meg és hogy a fiúnak erőltetve, hirtelenül, explosive kellett a hangzókat alkotnia, hogy azok képzésének tudatára jöjjön és a helyes beidegzés érzése származzon.

A következő lépés abban állott, hogy a „kh“-t az egyes magánhangzókkal kombinálva mondtam ki; tehát kha, khe, khi, kho stb. szótagokat, azután pedig a tiszta k-t kombináltam az egyes magánhangzókkal, tehát a ka, ke, ko, ku stb. szótagokat gyakoroltattam be.

Ezzel a „k“ kiejtésére való tanítás nem volt befejezve. Külön be kellett gyakoroltatni a „k“-nak magánhangzók után való képzését, tehát az ak, ek, ik, ok, uk stb. szótagokat.

Ezek után áttértem a „g“-re és a fiú legnagyobb örömeire mindjárt előszörre egész helyesen ejtette azt ki úgy magában, mint

mindenféle összetételben magánhangzókkal és mássalhangzókkal együtt. A „g” kiejtésének ily gyors megtanulását abból magyarázhatjuk, hogy a „k” helyes beidegzésének és képzésének érzése már igen erős volt, midőn a „g”-re áttértem, daczára annak, hogy mindössze 1—2 óráig gyakoroltattam volt be a „k”-t.

A „k” és „g” szótagolásától, illetőleg szótagokban való képzésétől a „k”-t vagy „g”-t tartalmazó szavak kiejtéséhez mentem át és itt csakhamar új nehézségre akadtam, melyet sok gyakorlattal kellett leküzdeni. Míg a fiú a „k”-t és „g”-t a szók kezdetén és ha vigyázott, azok végén is helyesen ejtette ki, addig rendszeren elhibázta a szó kiejtését, ha ugyanabban a szóban „k” vagy „g” és egyszersmint „d” vagy „t” is fordult elő. Ilyen szóknál rendszeren szótagbotlás állott be. Így például nehézséget csináltak neki a következő szók: titok, kötet, dadogás, dugasz, oktatás, sivatag, rengeteg, dörög stb. Az ilyen szókat fölirattam a gyermekkel és addig ismételtettem vele, míg csak helyesen nem ejtette ki azokat.

Hátra lett volna az „r” hibás kiejtésének gyógykezelése. Erre nézve is *Gutzmann* szerint akartam eljárni és először az ajak — r-et begyakoroltatni, azután a ajak — r kiejtésénél a nyelv hegyét az ajkak között előrenyujtatni és az ajkakkal együtt rezgésbe hozatni, továbbá p-nél az ajkak rezgésbe hozatni és velők együtt a kinyujtott nyelv hegyét is, ugyanazt „t”-vel is gyakoroltatni, erre tripp, trapp, trupp stb. szótagokat úgy kiejteni, hogy a „t” exploziója a nyelv hegyére essék, végre áttérni a h—r (hr) kiejtésétől az „r”-nek magánhangzókkal együtt való kiejtéséhez.

Mínt hogy azonban a fiú elutazott, mielőtt az „r” gyakorlására áttértem volna, le kellett mondanom a további kezelésről.

Hogy az egyes betűk fent említett elnyelését, kihagyását leküzdjem, a fiút arra kényszerítettem, hogy előbb szótagolva olvasson, azután ugyanazt ismételve, rendszeren olvasson és valahányszor egy betűt kihagyott, addig ismételtettem vele ugyanazon szót, míg az illető szót tisztán nem ejtette ki.

Még azon körülményt tartom megemlítendőnek, hogy a fiúnak, midőn először nálam jelentkezett, orrpolypusai (habarcz) voltak, melyeket egy helybeli sebész távolított el. Ezen orrhiba már azért sem lehetett semmiféle összeköttetésben a hebegéssel, mert a „d”, „t”, g, k képzésénél az orrnak semmiféle szerepe sincs.

A k és g betűk betanításánál követett eljárás lényege tehát abban áll, hogy kiinduláspontul ezen betűk képzéséhez hasonló nyelvtartást igénylő betűt választunk, a milyen a h, azután áttérünk a ch kiejtésére, a melynél már a nyelvgyök is emelkedik és így meg van az átmenet a k, illetve g képzéséhez, melyeknél a nyelvgyök még jobban emelkedik fel. A gyorsan bekövetkezett gyógyulás igazolta az eljárás célszerűségét.

A siketnéma-gyermekek védelme.

Felolvastatott a II. nemzetközi gyermekvédő kongressuson Budapesten 1899. szept. 15. én.

Méltóságos Elnök úr!

Mélyen tisztelt szakosztály!

Midőn a II. nemzetközi gyermekvédő kongressuson szerencsés lehetek a nagyobb nyilvánosság előtt is szót emelni azon fogvátékos embertársaim érdekében, kiknek javára szenteltem életemet, s munkálkodom gyakorlatilag jelenleg is: az elfogultságnak egy neme vesz erőt rajtam, vajjon e ritkán előforduló alkalommal beválthatom-e méltólag azon vállalkozásomat, hogy a siketnémák ügyének előmozdítására bárcsak egyetlenegy üdvös eszmét is ajánlhassak mint olyat, mely a gyakorlati életben a megvalósíthatás próbakövét kiállja.

Gyermekvédelem! Mily magasztos fogalom! Pártját fogni a gyengének, ügyét felvenni az elhagyatottnak, gondját viselni annak, ki öntudatlan, kinek még gondoljai sincsenek. És nekünk, siketnémák tanítóinak a jóleső önérzet tölti el keblünket, midőn ily ünnepélyes alkalmakkor eszünkbe jut néha-néha, hogy mi is ez eszme szolgáltatába szegődtünk el, pályánk kezdetén, mi is ez ügynek vagyunk hivalkodás nélküli gyakorlati munkásai s migcsak meg nem szűnünk e földi élet rendeltetését teljesíteni, azoknak szolgálunk folytonos védelméül, kik az életben hamarabb elbuknak, mint ahogy felemelkedtek volna; a kik ha megnőnek is, oly erősek, önállóak vajmi ritkán lesznek, mint épérzékű embertársaik.

Ily gyermekemberek tanításügyével foglalkozván egész életünkön át, a legjobb nevelési elvet gyakorlati működésünkkel is kipróbáltuk s meg is erősíthetjük, hogy t. i. nem akkor nevelünk életrevalóan, ha a gyermekembert folytonosan figyelemmel kísérjük, s őt folytonos külső védelemben részesítjük, hanem akkor, midőn összes rendelkezésére álló nevelési tényezőinkkel odahatunk, hogy a gyermek önmaga legyen önmagának mindenkori nevelője és védője.

Fejlesztjük ki tehát — a mennyire lehet — minden emberben a benne levő isteni szikrát; emeljük őt tudatára annak, hogy testi és lelki erejével — ha okosan és célszerűen használja azokat — győzedelmeskedhetik az őt környező veszély felett, s védelmére a legközelebbi és legbiztosabb eszközöket önönmagában találja meg.

Részesítsük tehát a siketnémákat gyakorlati és értelemképző oktatásban.

Igaz ugyan, hogy tapasztalat szerint eddig sem statisztika, sem napi hirlap nem tud arról, hogy tanulatlan siketnéma eddig éhen halt volna meg; mert az ily tanulatlan és műveletlen siketnémának nem oly finom az erkölcsi érzéke, hogy mások könyörületességét el ne tudná fogadni, s viszont még e reális világ sem oly könyörtelen, hogy egy siketnémán segíteni ne akarna: de vajjon

— bátorkodom kérdezni — az-e az igazi humanizmus, az-e az igazi embervédelem, ha csak akkor esik meg egy pillanatra szívünk, midőn például egy drb. kenyérrel segítünk rajta; ha minden viszonzás nélkül nyújtunk neki valamit a helyett, hogy testi és lelki erejéből egy részt a közjóra lefoglalnánk érte cserébe; ha az Isten képeire teremtett lényben az üres szárazság címén egy tőlünk elmaradott embertársunkat hagyjuk el az út szélén, avagy ha őt magunkhoz emelni iparkodván, megbecsüljük benne az embert az emberért?

Nevelést és tanítást tehát a siketnémának — ez az igazi embervédelem.

Tapasztalatból tudjuk, látjuk s nap-nap mellett bebizonyíthatjuk, hogy a tanított siketnéma lelke kiművelése után meg képes állni az élet hullámai között — adjuk meg tehát a nevelés és tanítás által az ő önvédelmének egyik fő biztosítékát: szellemi képességének kifejlesztését!

Állítsunk, állíttassunk számukra kellő számú, megfelelő iskolákat!

A Németbirodalomban, melynek siketnéma-oktatás ügyét leginkább ismerjük, 7 és félezer tanköteles siketnéma közül 6 és félezer részesül oktatásban 96 — e célra szolgáló — iskolában és intézetben.

A többi országokban e számok mutatják az arányt:

Portugallia	622	—	30	—	5%
Oroszország	11000	—	700	—	6%
Spanyolorsz.	1500	—	350	—	23%
Ausztria	5800	—	1500	—	26%
Anglia	6000	—	1700	—	28%
Swájc	1300	—	483	—	38%
Olaszország	3200	—	1900	—	62%
Franciaország	6000	—	4000	—	67%
Svéd- és Norvégia	1300	—	1000	—	77%
Németbirodalom	7800	—	6500	—	83%
Belgium	958	—	958	—	100%
Dánia	314	—	314	—	100%
Hollandia	405	—	405	—	100%

A magyar királyság területén körülbelül 6000 a tanköteles korú (6—15 éves) siketnéma gyermekek száma s ezek közül 8 intézetben 500 sem tanul; tehát alig 8—9%-a részesül oktatásban azoknak, kiknek védelméről első sorban tanítatásukkal kellene gondoskodnunk.

Még körülbelül 40 szakiskola volna szükséges arra, hogy valamennyi siketnéma oktatást nyervén, a *tankötelezettség kérdése* gyakorlatilag megoldassék.

Mielőtt azonban az általános tankötelezettség kérdéséhez s az említett 40 iskola felállítási módozataira vonatkozólag szerény véleményemet elmondanám, rá kell mutatnom népiskolai és kisdudóvódai törvényeinknek egy-egy paragrafusára, mely bölcs körül-

tekintéssel megalkottatott ugyan, de idők multával úgy látszik, mintha bemohosodott volna s már csak az képes felfedezni a nyomot, ki kénytelenítve van ott ösvényt vágni. A közfelfogás szerint ugyanis siketnéma gyermekeink kizáratnak a kisededóvódákból és népiskolákból, helyesebben szólva: be sem ereszteinek oda, mert — így tartja az általános tudat, — hogy a törvény nem engedi.

Erre vonatkozólag az 1891-ben a *kisededóvásról* hozott törvény 5. §-a mint a melyik egyedül foglal magában ily intézkedést — így szól:

„5. §. *Beteg, vagy hülye gyermekeket a kisededóvódába vagy menedékházba felvenni tiltva van.*“

Az ugyancsak 1891-ben revideált 68. évi 38. tcikk 3. §-a pedig, a népiskolákról szólván, ezt tartalmazza:

„3. §. *Ragályos bajban, vagy elmebetegségben szenvedők avagy taníthatatlan tompa elméjük kizárandók a nyilvános intézetekből.*“

Nyilvánvaló, hogy e törvényes intézkedések egy szóval sem gátolják azt, hogy a siketnéma a kisededóvóba és nyilvános népiskolába járhasson.

Igaz ugyan, hogy a népiskolai tanító, mint ilyen nem érheti el s biztos, hogy nem is éri el azt az eredményt, melyet a direkt szakiskola felmutathat; de hiszen ki is várja tőle azt?! Az elfogulatlanság nem kívánhatja azt, hogy a siketnéma lépést tartson az érzékűekkel, s azt sem követeli senki, hogy a népiskolai tanító a siketnéma szakszerű oktatásához is értsen — csupán az volna kívánatos s ez kivihető is lenne, hogy a siketnéma ne üzessék ki mesterségesen abból a gyermeki társadalomból, melybe ő bele tudná magát élni; adjunk neki lehetőséget, hogy érzékűek társaságában minél többet forgolódva emberi szokásokat sajátíthasson el, a példát utánozva rendhez, fegyelemhez s a mások jogának tiszteletben tartásához szokjék.

És vajjon minden különösebb szakbeli oktatás nélkül is nem tanulna-e meg az a siketnéma, többé-kevésbé írni rajzolni is, a minek akár az életben, akár a későbbi szakiskolában is hasznát venné majd?

Ismétlem, hogy ez oktatást kielégítőnek nem tarthatni, de addig, míg kellő számú szakiskolák keletkeznének, a törvény intenciója szerint is bejárhatnának oda, még pedig haszonnal; a magyar népiskolai karból pedig bizonyára nem egy lelkes apostola támadna így az ügynek, ki a mellett, hogy érdeklődésével népszerűsítene ez oktatásügyet a közönségnél, a maga személyében egy-egy hivatás-szerű tanítót hozna e pályára.

Addig is tehát, míg a siketnémák szakiskolákban való tan-kötelezettsége gyakorlatilag megvalósulna, szerzettessék érvény hazaánkban az 1891-ik évben hozott kisededóvás és népiskolázás 5. és 3. §-ainak.

A törvény a 68. és 91-dik évi rendelkezéseivel kimondotta ugyan az általános tankötelezettséget, melyből nem vétetnek ki a siketnémák sem, de a gyakorlat azt igazolta, hogy a siketnémával nem képes a tanító azt az eredményt elérni, melyet az épérzékűekkel; így tehát lassanként az vált tudattá, hogy a siketnéma oda nem való s oda be sem fogadható. Később a siketnéma-iskolák szaporodtával még inkább kidomborodott e nézet, úgy hogy ma midőn 7, illetőleg 8 intézetünkbe nem fogadhatjuk be mind őket, de valamennyiüket szeretnők tanítani: a tankötelezettség kérdését újból fel kell számukra találnunk.

Ez azonban igen nehezen megy, mert a siketnémák oktatása határozottan költségesebb, mint az épérzékűeké. Míg egy épérzékű gyermek évi taníttatása az iskola fenntartónak legfennebb 30—40 frtjába kerül: addig egy siketnémára 80—100 frt számítandó, mivel 10—12-nél többet egy csoportban sikeresen nem taníthatni másfelől pedig messzi vidékekről kell egy központba összegyűjteni őket s fogadott szálláson és kosztón tartani, holott otthon saját lakásán és kosztján még a legszegényebb ember is eltartja gyermekét.

E több költség okozza azt, hogy noha mindenki belátja a siketnémák tanításának magasztosságát, szükségességét: mindazáltal csak 7 honi intézetünk van és nem vagyunk képesek egy-két új intézménynek létesítésére. Közelebbi oka pedig az, hogy az amugy is költséges intézménynek legköltségesebb formája: a *drága internatus* riasztja el a némi hajlandósággal bírókat az eszmétől mások pedig nagyon röviden gondolkoznak, hogy *mindezt t. i. a siketnémák tanítását tegye, rendezze az állam.*

Vajha ez akadályoknak, ellenvetéseknek némileg élet tudnám venni!

Szakemberek már régóta és elég tartalmasan vitatkoznak az *externatus és internatus* elsőbbsége felett. Jeles, kiváló emberek szálltak síkra az egyik és másik mellett; feltétlen, eldöntött győzelmet azonban egyik sem vett a másik felett. Ez azonban egyet mégis bizonyít — azt t. i. hogy általában egyik sem rosszabb, mint a másik, egyik van olyan jó, mint a másik. S ha ehez hozzá vesszük, hogy az *externatus* az életnek megfelelőbb nevelést biztosít, költségre nézve félannyiba sem kerül, mint az *internatus*; a miniszter úr pedig mint kevésbbé költségest ajánlja is a törvényhatóságoknak, sőt megengedte, hogy egyelőre ilyenek 6 osztálylyal is felállíttathassanak: azt hiszem, megtaláltuk azon kiindulási pontot, melyre a siketnémák jövő oktatásügye a multinál gyorsabb tempóban felépíthető.

Azonban még számolnunk kell egy nehézséggel. A siketnémák taníttatása az ország jelen pénzügyi helyzete után itélve, nem lehet csupán az állam feladata. A szülő, kit Isten siketnéma gyermekkel áldott meg, be kell hogy lássa, hogy gyermekének megélhetést az állam nem biztosíthat — ezt magának a szülőnek kell megtennie; méltányosnak kell lennie a szülőnek akkor is, midőn gyer-

meke az államtól kiképzést nyer s ezen felül még teljes ellátást is akar várni attól; a községeknek, törvényhatóságoknak és társadalomnak sem szabad elfelednie, hogy a munkát nem tanult ember nyúga a társadalomnak, a ki nem művelt, sőt műveletlen maradt siketnéma sok esetben veszélyeztetője a közbiztonságnak és társadalmi rendnek. Ezeket elfogulatlanul egybevetve: a szülőnek, községnek és az államnak egyaránt érdeke, hogy a siketnéma taníttassék s egyiránt kötelessége, hogy az tanulhasson is.

Közös hozzájárulással kell tehát az anyagi kérdést megoldani. A társadalom némely helyt, mint pl. Kolozsvárt, Temesvárt, Aradon, Kaposvárott, megindult és tett is, de ugyanakkor nem maradt el, ott volt az állam segítő keze is: fizette a kellő számú tanerőket és a miniszter úr megígérte, hogy fedezi a személyi kiadásokat jövőre is.

Itt van tehát a második érintkezési pont, mely engedi reménylenünk, hogy ez alapon a tovább haladhatás bizonyos.

Externátusi alapon, a társadalom és állam kölcsönös hozzájárulásával megoldható e kérdés.

Mondja ki tehát a mélyen tisztelt szakosztály, hogy a siketnémák szakszerű tanításának szükségességét éri s az ily értelemben vett tankötelezettség kimondását a gyermekvédelem szempontjából szükségképpeninek tartja; másfelől azonban belátja, hogy miként még a gazdagabb külföldön is segítségére vannak egymásnak az állam és társadalom: akként itt is csak e két tényezőnek együttes közreműködésével vihető ki a szakszerű taníttatás kötelezettsége. E taníttatási kötelezettség mondassék ki elvileg már most; alakítandó volna aztán egy, a siketnémák ügyét felkaroló központi társadalmi bizottság, mely a törvényhatóságokkal összeköttetésben megindítaná a mozgalmat arra, hogy mindazon törvényhatóságokban, melyekben legalább 60 tanköteles koru siketnéma van, egy-egy siketnéma externátus létesüljön, azon törvényhatóságok pedig, melyek csak 20—50 siketnémát számlálnak, közös költségen tartanak fenn egyet.

Es ha így, ekként az általános tanítással biztosítottuk a siketnémának a legfőbb védelmet, hogy t. i. értelmi kiképzésével megadtuk a módot és lehetőséget arra, hogy önmaga legyen önmagának védője: csak akkor gondolhatunk a további teendőkre.

Az élet ugyanis minden nap azt tanítja, hogy a legmagasabb értelmi kiképzés, a legtehetősebb anyagi állapot sem védi meg sokszor az embert az erkölcsi megromlástól, vagy a kétségbeesés örvényétől. Az embernek nemcsak feje, de szíve is van, s a jót nemcsak ismerni, de éreznie is kell az embernek. *Erkölcsi nevelést a siketnémáknak.* Rousseau midőn azt kérdezték tőle, hogy a tudományok és művészetek fejlődése előmozdította-e az emberi nem javulását, határozott nem-mel felelt, mert — úgymond — a régi Spártában tisztább erkölcsök uralkodtak, mint Rómában.

Ezzel csak azt kívánom megerősíteni, hogy az értelmi kikép-

zés nem elegendő a siketnémának, hogy az élet zűrzavarában eligazodhassék, lelkébe kell tennünk azon életiránytűt is, mely akkor is el-kivezeti őt a szép, jó és igaz eszméjének tisztására, midőn a korlátolt észhez tanácsért hiába fordul. A tanítás mellett neveljük tehát a siketnémát erkölcsösségre és arra, hogy a véghetetlen gondviselésben hinni tudjon.

Igaztalan dolog, hogy az erkölcsös életre való nevelést a köz-tudat annyira egy tanítandó tárgy keretébe utalta már, hogy az ismereteket közlő tanító nem is érzi nevelő kötelességének azon édes terhét, hogy tanítványát nevelnie is kell és pedig egyenesen erkölcsös életre kell nevelnie. De ha már így van, nem kívánok ezúttal az észrevétlenül általánosan uralkodóvá lett gyakorlattal szembe szállani: az erkölcsi nevelést oda sorozom én is, a hová a közfelfogás sorozta e kifejezéssel: *hit- és erkölcsstan*, t. i. a hit, a vallás oktatása mellé.

Igy tehát a hit- és vallástanítónak jut első sorban és legnagyobb mértékben az a feladat, hogy a siketnémát szilárd erkölcsi alapra állítva, s kezébe a hitnek világító szövétnekét adva, útnak indítsa, ellátván őt belülről is az önvédelemnek el nem veszíthető paizsával.

E feladat azonban a mily magasztos, épen oly nehéz is. A siketnéma kezdetben majdnem egészen érzéki és még tanítás után is igen sokáig csak az érzéki észrevevés fokán marad, s noha lát-szik, hogy mintha volna biztos tudata az elvont fogalmakról is, de ezek a mi ítéletünk szerint legjobb esetben is csak halavány sejtelmek, bizonytalan tapogatódzások, az érzéki észrevevés körére zsugorodó téves fogalmak. A siketnéma — eddigi tapasztalatunk szerint — még hosszabb tanítás után sem szűnik meg képekben és jelekben gondolkodni, a mi az elvont fogalmakról alkotandó tiszta képzetnek megalkotását mindig akadályozza. Így, hogy egy néhány példát említsek: Jézus Krisztusnak nevét imádsága közben minden nap ajkára veszi, talán élettörténetét is jól ismeri, egyes csodatételeit is elmondja, de annak a szellemnek magaslatára már nem tud emelkedni, a mely Jézus Krisztusban és általa megtestesült, hogy t. i.: *Szeresd felebarátodat úgy, mint magadat, s szeresd az embert az emberért!*

Avagy az angyalról alkotható fogalma túl terjed a két szárnyon és repülésen? Az Istenről is fogalmat a bűn útján: a tilos és nem szabad révén szerez első sorban, holott a kiművelt elme szerint Isten inkább irgalmas, hogy sem haragvó bosszúálló és büntető.

A hit- és erkölcsstan tanítását tehát — nem a vallást értem! — intensivebbé kell tennünk, ha azt akarjuk, hogy ezzel és ebben önvédelmet találjon magának a siketnéma.

A hit- és erkölcsstan tanítását pedig intensivebbé csak úgy tehetjük, ha a tanító jó példával járván elől: hívő és erkölcsös maga is; másodsor pedig, ha ismeri azon specialis eszközöket és utakat, melyekkel a siketnémáknak lelkéhez férközhetik, sajátlagos megsejmlélési módját ismeri és nyelvkészletéhez, szellemi világához

alkalmazkodik. Azaz röviden, ha szakképzett siketnéma tanító az illető.

Hazánkban az 1898-dik évi 38. t.-c. 57. §-a úgy intézkedik, hogy a népiskolai gyermekek hit- és erkölcsstani oktatásáról az illető hitfelekezetek tartoznak gondoskodni. E rendelkezést a siketnéma iskolákra vonatkoztatva: a különböző egyházak gondoskodnak is oly formán, hogy egy-egy hitoktatót ajánlanak a t. kormánynak s azt a felső hatóság elfogadván, díjazza.

Ez alkalmakkor azonban nem szokott szóba jönni, mert nem is jöhet szóba az, hogy az illető erkölcsre nevelő az egyházi képesítettsége mellett a szakoktatásra alkalmas-e vagy nem? A német birodalomban pl. régen belátták azt, hogy ily alakú rendelkezés kárára van az oktatásügynek és hitéletnek és azért ott csak képesített siketnéma tanítók végzik a hit- és erkölcsstan oktatását. Egy-két esetben nálunk is megtörtént már, hogy a protestans és izr. egyházak világi tanítókat alkalmaztak, kik egyszersmint a különleges tanításhoz is értettek, s a tapasztalat igazolta is, hogy az eredmény kielégítő is volt. Hogy a katolikus egyháznál mennyiben volna az kivihetlen, hogy az egyház fentartva jogát, maga jelöljön ki szakképzett világi tanítókat hitoktatókúl: ez időszerint nem tudhatni s itt erről vitát provokálni nem is kívánnék, csupán a figyelmét kívánom a mélyen tisztelt szakosztálynak erre most felhívni, s egyszersmint jelezni, hogy a megoldásnak legjobb módja az volna, ha képesített siketnéma-tanítók végeznék a hit- és erkölcsstan tanítását is.

Ha azonban ez talán akadályokba ütköznék ezúttal, ajánlom a mélyen tisztelt szakosztálynak: mondja ki határozatként, hogy úgy a siketnéma gyermekek, mint az egyházak jól felfogott érdekében kívánatos, hogy a hit- és erkölcsstan tanítók ép oly szakképesített egyének legyenek, mint a többi siketnéma tanító — akár több, akár kevesebb tiszteletdíjjal alkalmaztatnak is.

Egy másik szerény javaslatom az, melyről a II. tétel kapcsán tettem is már említést, midőn az externatus és internatus közötti viszonyt fejtegetni szerencsés lehettem, hogy t. i. az externatus elébe helyezendő az internatusnak; továbbá pedig, hogy a családi nevelést, még ha hiányos, még ha ferde is az, nem pótolhatja valójában az internatus. Az externatus mellett az anyagi ok hathatósan szól hazánkban akkor, midőn tekintetbe vesszük, hogy egy internatusbeli gyermek taníttatása és neveltetése megkövetel évi 300 frtot s több mint 4000 gyermekre semmi sem fordítatik, holott az externatusi rendszer mellett legalább is még annyi, ha nem háromszor több részesülhetne oktatásban. Nevelési tekintetben is határozottan felülmúlja az externatus az internatusat. Az internatus a fenntartandó rend és fegyelem szempontjából csak egyetlen egy beosztást, mértéket alkalmazhat, holott a növendékek különböző képességűek, természetűek, hajlamúak és előéletűek. Az internatus csak több kevesebb fegyelmet és tömeg-nevelést produkálhat, de egyénit, — a mi fő kellék — nem.

A szülői házzal még kevésbé állja ki a versenyt az internatus. A gyermeknek Istentől rendelt első védelmezője és gondozója a szülő. Azt az igazi szeretetet, melyet a gyermek a szülői háznál élvez, nem pótolja semmi fényes palota, semmi díszes diploma és ha pótolni képes, azaz, ha a gyermek jobban érzi magát az internatusban, mint szegényes szülői házában, akkor Isten ellen való vétet követünk el, ha a szülőt mesterségesen fosztjuk meg gyermekének szeretetétől. Ha nélkülözni kénytelen a gyermek a szülői házból azt, a mit a modern internatus adhat és ad, hadd nélkülözze, hadd tanulja megismerni a gyermek az életet abban az állapotában, mely a legtermészetesebb keli hogy legyen előtte, lássa az ő apjának és anyjának mindennap az ő verejtékét, s tanulja becsülni és szeretni az ő szülőit szegénységében is. Ismertem siketnéma leányokat, kiket juhász és hasonló foglalkozású apjuk vitt hozzájuk méltó öltözetben egy internatusba s akkor jó és tisztelt volt előttük az apa. Év végére internatusi ruházatban már kisasszonynak érezte magát a serdülő leány s mikor érette jött gyalogosan az ő juhász apja, sirva szalad el szégyenletében tőle a leánya, kinek szülői csókját hozta a távolból az apa.

Az internatusi rendszer alkalmas arra, hogy látszassunk vele és általa, de egészségtelen szellemet teremt, különösen, ha a kor parancsoló divatjának hódolva kénytelenítettünk folyton a modern berendezkedés magaslatán megállni.

A modern felfogás szerint berendezett internatusok — mert hiszen ma már másféléről nem is szólhatunk — határozott melegágyai a jogtalan követeléseknek, az erkölcsi felfogás lazaságának és a szintén modern társadalmi elégedetlenségnek.

Azért tehát a gyermek-ember jövője érdekében bátorodom tisztelettel ajánlani azon szerény javaslatomat, hogy az internatus ne tekintethessék egyenlő tényezőnek a családi neveléssel, hanem csak mint szükséges rossz türessék. Még az elzúllott s árva gyermekek részére is a kipróbált családoknál való elhelyezést vélném természetesebbnek s olyannak, mely rendszer megedzi a gyermeket a jövőre, s megvédi őt már jó eleve az erkölcsi elpuhulástól és a hiu vágyak utáni ábrándtól.

A siketnéma gyermekek védelmére szolgáló intézkedéseket nem a beteges, de az igazi humanizmus szempontjából vizsgálván egy másik önvédelmi eszközt a munka megszeretésével és gyakorlásával óhajtanék kezükbe útravalóul adatni.

A siketnéma, az ő — egészen el nem tüntethető fogyatékoságánál fogva soha sem lesz alkalmas arra, hogy a hallók versenyében szorosabb értelemben vett szellemi tőkéből megélhessen.

Ő csupán két keze munkájára léven szorulva, számára a munkának csak testtörőbb faja marad fenn, mely bizony derekát többször meghajlítja, tenyerét inkább feltöri, homlokára nagyobb verejték csöppeket csal ki, mint a csupán eszével dolgozó embertársának van ez: azért már jó eleve tanuljon dolgozni, azaz kezdetben minél többet játszszék, gyűjtse az erőt és jókedvet, idővel

és fokozatosan szokják kezének ügyes használásához, melyre a kézügyességi oktatás néven ismeretes foglalkozás igen alkalmas bevezetés; majd e játékmunka révén megismeri, megszokja és megszereti a komoly munkát, a mely megóvjá őt a Rosztól és távol tartja tőle a Roszat.

A munka szeretete és gyakorlása közel állván a test állapothoz is, ez alkalmat becses türelmükkel felkívánnám használni arra, hogy a siketnéma testi állapotára vonatkozólag szóljak még egy pár szót röviden.

A siketnéma gyermekek egy része tudvalevőleg születése óta siket, másrésze pedig később esik e bajba. A siketnéma gyermekek ily szempontból való vizsgálása túl esvén a siketnéma tanító hatáskörén, az orvost illeti meg ez. És a növendékek általános szempontból valóban meg is vizsgáltatnak otthonukban az egyes orvosoktól, de a dolog természete szerint az ily vizsgálás csak arra szorítkozik lényegében, hogy az illető siketnéma gyermek az orvos hozzávetőleges véleménye szerint vajjon sikerrel oktatható-e vagy nem?

Ez eljárás az illető iskola érdekében egyelőre talán elég, de a növendék és a tudomány szempontjából sok tudni valót nem elégít ki.

Mert vajjon, ha az összes növendékeket egy azon szempontból, alaposabb részletességgel egy és ugyanazon specialista orvos vizsgálná meg: vajjon nem találna-e oly mechanikai okokra, melyeket megszüntetvén, a hallást visszaadhatná? Vajjon a többé meg nem szüntethető okokat vizsgálva nem jönne-e egy és ugyanazon orvos oly eredményre, mely az orvosi tudományt egy lökessel előbbre vinné s a siketnémaságot részben csökkentené? Egy ily orvosi vizsgálat nemcsak a hallás fokait tudná alaposan megállapítani s ezzel a tanítás eredményességét is esetleg fokozni, hanem igen értékes tanácscsal, útbaigazítással és figyelmeztetéssel is szolgálna a siketnémák tanítójának.

Azért tehát van szerencsém javaslatba hozni: méltóztassék a mélyen t. szakosztálynak határozatként kimondani, hogy a siketnémák oktatásának elengedhetlen kiegészítőjeként kívánja tekinteni azt, hogy év elején minden új növendék s évenként legalább egyszer minden tanuló egy specialista orvossal megvizsgáltassék s az orvos és tanító működése összhangzatba hozassék.

Míg az eddigi igénytelen javaslataim arra az időre szólnak inkább, mikor a siketnéma az iskola kapuján már belül van: addig még hátra levő két szerény indítványom az ezt megleelő időre kívánja a m. t. szakosztály becses figyelmét egy pillanatra még lekötöni.

A gyermek megszületvén, szülői szerető gonddal veszik őt körül és várják első gagyogását. A kisded csecsemő fejlődik testben és — láthatólag — lélekben is, de szavát — holott az ideje megjött volna már — még sem hallják. A szülő, ki gyermekének szeretésével van elfoglalva, legtöbbször nem is eszmél arra a rettentő

gondolatra, hogy az ő féltett kisdede nem hall és a némaság útján van. Jó reménységgel s a legjobb hiszemmel nyugtatja meg magát a szülő, hogy a baj időleges és elmúlik az magától is. Az idő halad, a test fejlődik, de a lélek lassanként mindinkább maradozik, a szülőnek nap-nap mellett oszladozik jó reménye s végre előáll a rideg való, hogy a gyermek nem hall, hogy a gyermek siket. Sokszor vissza tudja vezetni a szülő a bajt a forrásra, sokszor azonban hiába keresi azt s a legjobb esetben ilyenkor orvoshoz fordul. Az orvos, — mint minden katona az ő posztján, — bízik magában, bízik fegyverében: az orvosi tudományban; és a szülő újra hisz és a szülő újra remél. Ráfordítja minden gondját, rákölti minden, vagy legalább tetemes vagyonát s végre is gazdagabb lesz egy keserű csalódással és hiú reménynyel, hogy gyermeke mindörökké siket marad. Még jó szerencse, ha orvos és szülő akkor jönnek kölcsönösen e végeredményre, mikor a gyermek szakiskolákba bevehető és tanítható még: hogy legalább némasága ne merevüljön meg.

A siketnéma gyermek védelmére itt hálás szerep mutatkozik az orvosnak, azért tehát bátorkodom azon tiszteletteljes határozati javaslatomat benyújtani: méltóztassék a m. t. szakosztálynak kimondani, hogy kívánatosnak tartja, hogy a siketség szakértő orvosoktól megállapíttassék, a siketség mérve és gyógyíthatása felől a szülők halogatás nélkül azonnal határozottan felvilágosíttassanak s az illető siketnéma — ha gyógyulására nincs remény, szakiskolába utasíttassék.

Mivel azonban a legtöbb dolognál is igaz az, hogy sokkal könnyebb valamely bajnak elejét venni, hogy sem helyrehozni azt: a siketség terjedésének megakadályozására is helyes volna egy tekintetet vetni most s a megtehető intézkedéseket foganatosításra ajánlani.

Ezúttal nem bocsájtkozhatom pl. annak a fejtegetésébe, hogy melyek az öröklött és szerzett siketségnek s aztán a némaságnak okai, csak nagy vonásokban kívánok rámutatni arra, hogy pl. a szülők közötti vérrokonság, a szülők kora közötti nagy különbség, a nemi életnek sokféle elfajulása, a hiányos táplálkozás, egészségtelen lakás, a víz és levegő, a természetes életrendnek erőszakos megváltoztatása, az éjjelezés, éjjeli munka, továbbá egy és ugyanazon családnál bizonyos foglalkozásoknak több nemzedéken át való folytatása, a siketnémák között kötött házasságok stb. mind oly előzmények, melyek a tapasztalat szerint igen nagy százalékban szoktak az öröklött siketnémaságnak okozói lenni.

Ügyszintén majdnem minden egyes esetben van biztos tudomásunk arról is, hogy az egyes később szerzett siketségek mely betegségeknek folyományai.

Igy pl. legnagyobb számban a következő betegségek szokták előidézni a siketséget:

I. *Agybetegségek*: agygyuladás és agyhártyalob, nyakszirtmerevedés, vértódulások, görcsök, epilepsia.

II. *Bőrbetegségek*: vörheny, kanyaró, himlő.

III. *Hevenylázás betegségek*: tífus, idegláz.

IV. *Vérbetegségek*: skrophulosis, rachitis.

V. *Önálló fülbetegségek*

VI. *Hülések.*

VII. *A fülnek külső hatás útján való sérülése*: ütés, lökés, esés, nagyon erős hangbehatás (ágyúlövés), a fül halljátának bedugulása stb.

E betegségek romboló hatását azonban, valamint az öröklött siketség okait a nép nem tudja, nem ismeri oly mértékben, mint a mennyire a végzetes következmény megkivánná, hogy ismerje a népnek minden rétege. Azért látnám tehát szükségesnek a mélyen tisztelt szakosztály becses figyelmébe ajánlani e szerény javaslatomat is, hogy t. i. úgy a szerzett, mint az öröklött siketnémaság okainak, — legalább valószínű okainak — teljes és megbízható feltüntetésére *egy a népek értelmi fokához mért tájékoztató munka irassék*, hogy a nép ez útján is világosodjék s a siketnémaság jövőre lehetőleg csökkenjen.

Szíves türelmükért hálás köszönetet mondva, az egyenként említett s megindokolt határozati javaslataimat van szerencsém összegezve ezennel írásban is átnyújtani.*)

Borbély Sándor.

Hazai hírek.

Lapunk jelen számát — a sok aktuális témára való tekintettel — fél ívvel megtoldottuk.

Bankett. A siketnémák budapesti iskolájának tantestülete f. évi szeptember hó 2.-án Borbély Sándor és Együd Lajos igazgatók tiszteletére bankettet rendezett, mely bankett egyúttal a budapesti gyógypaedagogiai intézetek tanerőinek ismerkedési estélye is volt. A banketten részt vettek a váci tantestület egyes tagjai is. Pivár Ignác igazgató ő Felségére üritette poharát. Németh László miután a budapesti gyógypaedagogiai intézetek tanerőit első találkozásuk alkalmából üdvözölte, megható szavakban bucsúzott el Borbély Sándortól s ugyancsak ő üdvözölte a budapesti siketnéma iskola új igazgatóját — Együd Lajost — is. Németh László búcsú, illetőleg üdvözlő szavaira úgy Borbély, valamint Együd igazgató szép beszédben válaszolt.

Előléptetések A vallás és közoktatásügyi m. kir. minisztérium Mlinkó Istvánt, Bihary Károlyt és Valek Jánost a XI. rangosztály III. fokozatából a XI. rangosztály II. fokozatába, Weiser Adélt és Kossovits Józsefet a XI. rangosztály II. fokozatából a XI. osztály I. fokozatába léptette elő.

*) A határozati javaslatot lásd „*Ügyünk a gyermekvédő kongresszuson*“ c. cikkben. Szerk.

Bankett Borbély Sándor tiszteletére. Borbély Sándor a váci siketnéma intézet új igazgatója tiszteletére a társadalom belevonásával fényesen sikerült bankettet rendezett a tanári testület. Ott volt a váci intézet egész tanári kara, a budapesti intézet tanártestülete és Vác város egész intelligenciája. A második fogásnál Nécsey János — tanártársai megbízásából — szép felköszöntőt* mondott az új igazgatóra, mire az igazgató meghatottan fejezte ki köszönetét az előlegezett bizalomért. Szólottak még dr. Zádor János polgármester a város nevében, dr. Csányi János, Zádor Endre, Mlinkó István, Hercsuth Kálmán, Kokovay János hitoktató és Török Sándor. A körülbelül 80—85 főből álló társaság a legjobb hangulatban oszlott széjjel, magával víve egy szép este kellemes emlékeit. Mi — kik ismerjük Borbély Sándort mint embert, és mint igazgatót — előre is reméltük, hogy magas állásában csak úgy megnyeri az emberek bizalmát, mint a hogy megnyerte előbbi állásában; most, midőn azt a túlárado szeretetet volt alkalmunk tapasztalni, melylyel úgy a tanári testület mint a város intelligenciája magához öleli őt, megizmosodott bennünk abbeli hitünk, hogy a váci intézetre egy szebb, dicsőbb korszak virradt.

Újabb hitoktatói változás. Lapunk múlt számában — Joó Antal volt váci hitoktató távozása alkalmával — már kifejezést adtunk annak, mily nagy kárára van ügyünknek a hitoktatók gyakori változása. Újabban *Krepler Gusztáv* a budapesti siketnéma iskola volt hitoktatója vált meg állásától, a midőn *Ő felsége* századosi ranggal a sarajevói hadtesthez tábori lelkészszé kinevezte. Midőn ez úton is igaz fájdalomunknak adunk kifejezést a felett, hogy szeretett kartársunktól, jó barátunktól kellett megválnunk, nem mulaszt-hatjuk el, hogy örömünknek ne adjunk kifejezést, hogy nevezett kartársunkat ily szép kitüntetés érte.

Új hitoktatók. A váci intézethez Joó Antal helyébe az egyházi hatóság *Kokovay Jánost*, a budapesti siketnéma-iskolához pedig *Dr. Dobrozemsky Henriket* küldte ki. Örömmel üdvözljük őket körünkben és kívánjuk, hogy szeressék meg ügyünket és állandó munkásaivá legyenek a siketnéma-oktatásnak.

Ifju Sebestyén a váci siketnéma intézet derék tanfolyamhallgatója — megvált állásától és a fővárosi népiskola szolgálatába lépett át. Nem ismerjük, de sejtjük az indító okokat, melyek Ifjút rábírták, hogy állását otthagyja. Ifju — midőn a főváros szolgálatába lépett — bizonyára tudatában volt annak, mily lassú lépésekkel lehet ott előre haladni, de úgy gondolkozhatott, hogy a mi szakmánkban — a magasabb kvalifikáció és a nehéz munkadacára — sem teremthet magának oly jövőt, mint a főváros szolgálatában kevesebb fáradtsággal és kevesebb képzettséggel. Távo-zása mindenesetre figyelmeztetésül szolgálhat az intéző köröknek.

* Helyszüke miatt sajnálatunkra nem reprodukálhatjuk szósz szerint. Szerk.

Szereplésünk a gyermekvédő kongresszuson. A nemzetközi gyermekvédő kongresszus emberbaráti szakosztályának alakuló ülésében a gyógypaedagogiai oktatásügy terén működők közül megválasztottak: *Dr. Nárai Szabó Sándor* ügyosztályunk referense: elnökül, *Pivár Ignác* a vakok intézete igazgatója: alelnökül, *Borbély Sándor* a siketnémák váci intézetének, *Berinza János* a hülyék intézetének igazgatója: titkárokat, *Klis Lajos*, *Németh László* és *Váradai Zsigmond* siketnéma intézeti tanárok pedig jegyzőként. Midőn még megjegyezzük, hogy a kongresszus lelke és legbuzgóbb előkészítője *Scherer István* nyugalmazott siketnéma intézeti igazgató volt, megelégedéssel konstatálhatjuk, hogy a gyógypaedagógusok kivették a maguk részét a kongresszus munkájából.

Sajtóhiba. Lapunk múlt számának 156. lapján dr. Sarbó egyet. tanár cikkében az alólól számított 16. sor így olvasandó: „S tényleg azon hangokat képes a gyermek és pedig mint Gutzmann bizonyítja, minden nemzetségbeli gyermek legelőször létrehozni, a mely hangok képzését látja“.

A gyermekvédő kongresszus Vácon. Az előre megállapított program szerint a kongresszus tagjai mintegy 250-en a szűnidei telep megtekintése céljából Zebegénybe utazván, Vácon állomást tartotta hogy a siketnémák intézetét megtekintsék. Vác városa gyönyörűen kitett magáért. Mozsár durrogatással és zeneszóval fogadta előkelő vendégeit. Az ünnepély színtere a siketnéma intézet volt, hol a tanári testület és az igazgató üdvözölték az akkor már mintegy 500-ra felszaporodott vendégsereget. A kertben fejedelmileg terített asztal hívogatta az étvágygyal bírót, de a jókedv biztosítása kedvéért magyar muzsikáról és paraszt tánczosokról — kik az idegenek mulattatására daliásan lejtették a tüzes csárdást — sem feledkezett meg a gondos rendezőség. A hölgyek legkedvesebbje és a modern szenvedély, a virág és „Anzichts-kártya“ sem hiányzott. Minden vendég kapott virágcsokrot, egy csomó — Vác nevezetességeit ábrázoló — képeslevelező lapot, az intézet szép fényképét és egy — az intézet leírását tartalmazó — Vasárnapi Újságot. Miután az intézetet és 3—4 osztályban folyó tanítást megtekintették és a csoportról több fotografiai felvételt készítettek, másfél órai tartózkodás után elhagyták az intézetet, magukkal vivén azt a maradandó hatást, a mit a szerencsétlenek látása rájuk gyakorolt és megsokszorosítva lelkükben azt a nemes szeretetet, mely őket Magyarországra, Budapestre, Vácra hozta. Vajha soká lángholna szívükben e nemes szeretet és sikerülne átplántálniok a nagy társadalomra is szeretett védenccink javára!

A nemzetközi gyermekvédelmi kiállítás f. é. szept. hó 12.-én nyílt meg nm. Dr. Wlassics Gyula vall. és közoktatási miniszter jelenlétében. Ő Excellenciája nagy érdeklődéssel nézte az egyes intézetek és egyesületek kiállítását s hosszabb ideig szemlélte a gyógypaedagogiai intézetek kiállítását is, melyeknél ügyeinknek kiváló vezetője, Dr. Nárai Szabó Sándor szolgált a kellő felvilágosítással. — Legelőbb a siketnémák budapesti állami iskolájának kiállítását tekintette meg, hol az agyag-, fa- és női kézimunkák, továbbá a kiállított rajzok és dolgozatok

legnagyobb tetszését nyerték meg s hosszabb ideig szemlélte a Klug Péter kartársunk által készített és ugyancsak itt kiállított térképeken a siketeknek, vakoknak és hülyéknek megyék szerinti elterjedését. Ezt követte a hülyék intézete kiállításának megtekintése, amely egyike a legszebbeknek, s kiállított tárgyai a legnagyobb csodálkozást keltik. Impozáns a siketnéma kováci intézetének kiállítása, melynek nagyszerű női kézimunkái, agyag és famunkái, írásbeli dolgozatai Ő Excellentiáját a legnagyobb mértékben kielégítették. Szép a vakok intézetének kiállítása. Itt Ő Excellenciája érdeklődéssel hallgatta ügyeink vezetőjének szakavatott magyarázatait s hosszabb ideig nézte egy vak fiúnak székfonását, majd az ujonnan felépítendő intézetnek nagyszerű terveit; igen megnyerték tetszését, Török Sándornak „Budapest térképe“ és Séra Lajos betűi, valamint az ott felhalmozott nagyszámú és szebbnél-szebb kivitelű kefék és kosarak. Nagyobb figyelmére méltatta Ő Excellenciája a siketnéma kolozsvári, temesvári és aradi intézeteinek kiállítását is, melyek szintén igen szép munkákkal vettek részt. — Valóban örömmel tölthet el bennünket, az e téren foglalkozókat az a tudat, hogy intézeteink oly méltó módon vettek részt, mert ha valamely ügynek népszerűsége van szüksége, úgy ez a mi ügyünk; e népszerűséget nem szavakkal, hanem tettekkel érjük el, ha megmutatjuk, hogy a vak nem koldusnak született, hanem munkára, hogy a siketnéma értelmes egyén, ki önkeze munkájából tud megélni, s a hülyék sem arra valók, hogy a társadalomnak gúnytárgyai legyenek, hanem hogy őket nevelés által jó munkásokká képezzük.

—K.

A tantervbíró bizottság szept. 23.-án ült össze az egyes tantestületek által beküldött tantervek megbírálása végett. A bizottság lapunk zártakor még tanácskozik, ezért részletes tudósítást a tanácskozás eredményéről a jövő számban fogunk közölni.

Tisztelgés a miniszternél. A tantervbíró bizottság szept. 27.-én tisztelgett Wlassics Gyula közoktatásügyi miniszternél. A bizottságot Dr. Szabó Sándor — ügyünk lelkes intézője — vezette. A miniszter a bizottságot igen előzékenyen fogadta és élénken érdeklődött, a tanterv ügye iránt.

Szerkesztő üzenetek.

L. J. és T. Gy. Bpest. A congresszusi közlemények nagy terjedelme miatt, közleményeik e számból kimaradtak. — **Z. J.** Kolozsvárt. Szíves elnézését kérjük. Rövid idő alatt bővebb tudósítás megy.